

การเล่นสักวา

วินัย ภูระหงษ์

สักวา หรือที่เรียกแต่เดิมว่า “สักรวา” เป็นการร้องลำได้ตอบกันด้วยกลอนสด สถานที่เล่นร้องลำมักเป็นสระน้ำกว้าง หรือในแม่น้ำลำคลอง เป็นมหรสพสำหรับการสนุกทางน้ำของไทยมาแต่โบราณ คำเงื่อนของการเล่นสักวาเนื่องมาจากในช่วงเดือน ๑๐-๑๒ เป็นฤดูน้ำเหนือหลาก แม่น้ำลำคลองเปี่ยมน้ำ เป็นเทศกาลทอดกฐิน ทอดผ้าป่า โอกาสนี้ บรรดาผู้มียศศักดิ์ที่มีวงมโหรีก็พาบริวารที่เป็นนักร้องประจำวง ชายบ้าง หญิงบ้าง ลูกคู่ คนตีโทน ตีฉิ่ง ตีกรับ ครอบสำหรับ ลงเรือไปเที่ยวกันเป็นที่สำราญ เมื่อได้ไปประจวบพบปะกันในแม่น้ำลำคลอง เจ้าของวงก็คิดผูกเป็นกลอนให้นักร้องของตนร้องลำเป็นเชิงทักทาย ลำอื่น เมื่อได้ยินก็ผูกเป็นกลอนร้องโต้ตอบกันเป็นที่สนุกสนาน ในชั้นแรก เนื้อหาที่ร้องโต้ตอบกันก็เป็นเชิงเกี้ยวพาราสี ต่อมาก็ร้องเล่นเป็นเรื่องราวต่างๆ

การเล่นสักวาไม่จำกัดว่าจะมีกี่ลำ หรือกี่วง อาจมีถึง ๘ หรือ ๙ วงก็ได้ เมื่อเรือทุกลำที่จะเล่นสักวามาพร้อมเพรียงกันแล้ว การเล่นจะเริ่มต้นร้องบทไหว้ครูอาจารย์เทพเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์เสียก่อน หากเป็นการเล่นหน้าที่นั่ง ก็ร้องด้วยบทที่มีความทูลเบิก และขอพระราชทานอภัยเสียก่อนแล้วจึงมีบทเชิญชวนกันและกัน คือชายเกริ่นชวนและหญิงตอบรับ ต่อไปก็เริ่มเล่นเป็นเรื่อง โดยเลือกเรื่องใดเรื่องหนึ่งซึ่งเป็นเรื่องนิทาน หรือเรื่องละครที่เป็นที่รู้จักได้รับความนิยมแพร่หลายมาเป็นโครงเรื่อง โดยมีคนว่ากลอนแจกหน้าที่หรือบทที่เรียกว่า “แจกตัว” ออกไปให้วงนั้นๆ แต่งบทหรือเป็นตัวละครแต่ละตัว ถ้อยคำในบทร้องดำเนินไปตามเค้าเรื่องของละครหรือนิทานเรื่องนั้นๆ เมื่อได้ร้องโต้ตอบดำเนินเรื่องกันมาจนใกล้เวลาอันสมควรจะเลิก ต่างวงต่างๆก็ร้องลำมีใจความด้วยแสดงความอาลัยและอวยพรซึ่งกันและกัน ซึ่งเรียกว่า “ลำลา”

การกำหนดเรื่องและแจกตัวนี้ โดยมากผู้เป็นประธานเป็นผู้กำหนด แล้วแจ้งให้วงใดวงหนึ่งแต่งกลอน และร้อง บอกเรื่องและกำหนดตัว แต่บางทีวงสักวาต่างๆ นั้น ได้ปรึกษาหารือกำหนดหน้าที่กันมาแล้วก็มี ผู้แต่งบทเรียกว่า “ผู้บอกสักวา” ถ้าเจ้าของวงเป็นกวีก็เป็นผู้บอกเอง ถ้าแต่งเองไม่ได้ก็ต้องหากวีอื่นมาเป็นผู้บอก เมื่อกวีแต่งบทแล้ว นักร้องประจำวงก็จะร้องส่งและดนตรีก็จะรับ สมัยโบราณจะร้องส่งและรับกันด้วยเพลง “พระทอง ๓ ชั้น” ซึ่งเป็นเพลงที่มีท่วงทำนองช้า พอที่กวีจะคิดกลอนได้ทันช่วงหนึ่งๆ แต่ปัจจุบันมักร้องส่งและรับด้วยเพลง ๒ ชั้น ซึ่งมีจังหวะเร็วปานกลาง ทันอกทันใจคนฟัง และผู้ร้องก็ใส่เพลงให้เข้ากับบรรยากาศของบทกลอนในตอนนั้นๆ เช่น บทไหว้ครูอาจเป็นเพลง “เทวาประสิทธิ์” บทเสรั้งก็ส่งด้วยเพลง “นงจาก” บทตลกหรือคึกคักจะส่งด้วยเพลง “เขมรไล่ควาย” หรือ “นาคราช” หรือ “เทพทอง” หรือ “สิงโลด” บทลาอาจส่งด้วยเพลง “พม่าเห่” หรือ “เต่ากินผักบุ้ง” เป็นต้น เพื่อกันความติดขัด นักกลอนจะแต่งกลอนจนจบบทแต่ละคน แล้วเขียนส่งบทให้คนร้องด้วย พอผู้ร้องร้องส่งจบลง คนรับบทต่อไปก็แต่งกลอนจบได้ทัน

การเล่นสัปดาห์นิยมกันมาตั้งแต่โบราณ จนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โปรดให้ขุดคลองมหานาค ทำเป็นเกาะต่างๆ กล่าวว่สำหรับให้เป็นที่ประชุมเล่นสัปดาห์กันตามฤดูกาล

การเล่นสัปดาห์มาชบเซาในสมัยรัชกาลที่ ๕ เนื่องจากทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีละครผู้หญิงกันได้ทั่วไป คนถึงหันความนิยมไปหัดละครและปี่พาทย์กันมาก รัชกาลที่ ๕ ทรงรื้อฟื้นขึ้นมาอีกและเฟื่องฟูมาก มีผู้บอกสัปดาห์ที่มีชื่อมากมายหลายท่าน ซึ่งเรียกกันเป็นวง เช่น วงผู้ชายมีวงทูลกระหม่อม (ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระจักรพรรดิพงษ์) วงอาลักษณ์ (ของกรมหลวงบดินทรไพศาลโสภณ) วงท่าพระ หรือ วงพระองค์เจ้า (ของพระองค์เจ้าประเสริฐศักดิ์) วงช่างเขียน (ของกรมขุนเจริญผลภูลสวัสดิ์) วงหม่อมเจ้าเจริญ (ในกรมขุนราชสีหวิกรม) วงพระตำรวจ (ของเจ้ากรม ปลัดกรม และนายตำรวจ) เป็นต้น ส่วนวงผู้หญิงก็มี วงของหลวง, วงสมเด็จพระกรมพระยาสุดาร์ตน์ราชประยูร, วงมหาสมคราม หรือ วงกรมนา (ของพระมหาสมคราม) เป็นต้น หรือในสมัยรัชกาลที่ ๒ นั้น กวีที่มีฝีปากลือน้อย่าง สุนทรภู่, คุณพุ่ม (ธิดาพระราชมนตรี - ภู) นั้นมีชื่อเสียงเรื่องมาก คู่ได้สำคัญ เช่น กรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์ (ในสมัยรัชกาลที่ ๓) แม้พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (สมัยทรงพระอิสริยยศเป็น กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์) ก็นับว่าทรงเป็นกวีที่เคยฝากฝีพระโอบธุ์กรมกมคายอย่างยิ่งมาแล้วด้วย

สัปดาห์มาเล็กร้างห่างเหินไปภายหลังรัชกาลที่ ๕ อาจมีบ้างเป็นครั้งคราวในงานรื่นเริงในสมาคม แต่มิได้จริงจัง มาเมื่อวันที่ ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๐๒ กรมศิลปากรได้รื้อฟื้นขึ้นมาแสดง ณ สังกศิตศาลาอีกครั้ง โดยมี ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช หลวงอิศราภรณ์ประพันธ์ นายเปลื้อง ณ นคร นายมนตรี ตราโมท คุณหญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา นางสาวชยศรี สุนทรพิพิธ (นางชยศรีชาติ) เป็นผู้บอกสัปดาห์ในเรื่องสังข์ทอง เป็นที่ชื่นชอบของผู้ฟังเป็นอันมาก จากนั้นก็มักมีแสดงเป็นครั้งคราวตามงานการกุศลหรือในสถาบันเป็นการภายในเป็นส่วนมาก จึงไม่สู้จะเป็นที่แพร่หลายนัก แต่นักกลอนหนุ่มสาวผู้มีชื่อเสียงในช่วง ๒๐ ปีนี้ ต่างได้แสดงคารมกันมากบ้างน้อยบ้างตามโอกาสอันมี